

حقوق بگیران انگلیس در ایران

■ نویسنده:
اسماعیل راین
■ ۴۸۲ صفحه
■ انتشارات بدرقه
جاویدان

نسخه نخست این کتاب در تیر ماه سال ۱۳۴۷ به چاپ رسیده است. اسماعیل راین در این کتابش به نقش بریتانیا در ایران و به ویژه ارتباط آن کشور با رجال سیاسی ایران در دوره قاجار می‌پردازد. برخی‌ها معتقدند که انتشار این کتاب با تشویق و ترغیب سران حکومت پهلوی جهت تخریب و ترور شخصیت سیاستمداران قاجاری صورت پذیرفته است. با این همه محتوای کتاب غیر قابل استناد نیست.

اسرار خانه سدان

■ نویسنده:
اسماعیل راین
■ ۴۰۲ صفحه
■ انتشارات سپهر

نویسنده در این کتاب، به موضوع اسناد و مدارک جاسوسی انگلیس در جریان ملی شدن شرکت نفت پرداخته است. کتاب از ۱۰ فصل با عناوین حقیقت عربان، شرح کشف و انتشار اسناد، کشف اسناد در مجلس شورا، اداره کل تبلیغات ایران، دادستان کل، انعکاس در مطبوعات، مقالات روزنامه‌ها، در خدمت اربابان انگلیسی، خروج پنجاه چمدان اسناد نفت و نهایتاً یک جلسه تاریخی سراغاز جنگال‌های نفت تشکیل شده است.

دریانوردی ایرانیان

■ نویسنده:
اسماعیل راین
■ ۱۱۰۰ صفحه
■ انتشارات بدرقه
جاویدان

کتاب درباره پژوهش‌های علمی و دانشگاهی راجع به تاریخ دریانوردی ایرانیان نوشته اسماعیل راین است. ایرانیان به دلیل سیاست‌های میلیتاریستی از زمان داریوش به دریا روی آوردند. از این کهن‌تر، یادمانی از حضور ایرانیان در دریا وجود ندارد. برای نخستین بار تاریخ دریانوردی ایرانیان را به دوره کوروش هخامنشی بازمی‌گردد. پادشاهی که بنیان‌گذار تاریخ شاهنشاهی ایران و نخستین شاهنشاه ایران بوده است.

تاریخ توطئه تا توطئه تاریخی؟

درباره جایگاه کتاب فراماسونری در ایران در اسناد تاریخ معاصر ایران

دامن زد و با نوشتن کتاب «فراموش‌خانه و فراماسونری در ایران» نامش برای همیشه در تاریخ‌نگاری فراماسونری در ایران ثبت شد. هر چند پس از او کتاب‌ها و نوشتارهای زیادی در ایران توسط نویسندگان با گرایش‌های مختلف مذهبی یا ملی‌گرا منتشر شد، اما همه آنها روش بیان تلخ ضدماسونری اسماعیل راین را دنبال می‌کردند که ماسون‌ها را به تمام انواع توطئه‌ها علیه ملت ایران متهم می‌کرد. محتوای تقریباً تکراری همه این کتاب‌ها نیز ناظر به ارتباط ماسونری به نظریه توطئه جهانی بود. هر چند این کتاب‌ها اطلاعات اندکی بر کتابی که راین نوشته بود افزوده‌اند اما کتاب راین چه بود و چرا این همه اهمیت پیدا کرد یا به عبارت دیگر چرا تا به این درجه مشهور شد؟ کتابی که محمدرضا جعفری، مدیر نشر نو و فرزند عبدالرحیم جعفری، مدیر انتشارات امیرکبیر که کتاب اسماعیل راین را منتشر کرده بود، در چهاردهمین نشست تاریخ شفاهی کتاب در سال ۱۳۹۶ درباره آن گفت: پدرم از انتشار کتاب اسماعیل راین پشیمان بود. اما این باعث نمی‌شود که کتاب «فراموش‌خانه و فراماسونری در ایران» نوشته اسماعیل راین یکی از استثنای‌ترین و پرمخاطب‌ترین و خاص‌ترین کتاب‌های صد سال گذشته باشد! اما پیش از آنکه به این پرسش پاسخ دهیم که کتاب راین چه بود و چرا این همه اهمیت پیدا کرد و یا به عبارت دیگر تا به این درجه مشهور شد؟ باید به این پرسش پاسخ دهیم که اسماعیل راین که بود؟

اسماعیل راین در ابتدا با نوشتن در مجله‌های تهران‌مصور، آتش و روزنامه اطلاعات به شهرت رسید. اما چندی نگذشت که به دلیل انتشار خبری علیه رزم‌آرا از اطلاعات اخراج شد و سپس در مجله روشنفکر فعالیت خود را از سر گرفت. راین شخصیتی کاملاً مشکوک داشت. موسسه‌ای که در سال ۱۳۳۶ با پوشش جمع‌آوری اخبار و تأمین اخبار جراند، با کمک بهرام بوشهری تأسیس کرد، نشان از فعالیت‌های پنهانی او داشت. راین که نویسنده خوش‌نامی نبود، آثارش در ازای دریافت وجه از دربار یا محافل معین بود و اهداف معینی را پی می‌گرفت. حتی نقل است که اسماعیل راین از بدو تأسیس ساواک با آن سازمان همکاری می‌کرد و جزو حقوق‌بگیران ساواک بود و حتی کتاب «فراموش‌خانه و فراماسونری در ایران» را نیز با همکاری فعالانه ساواک و با

فراموش‌خانه نامید. ریاست افتخاری انجمن که خود با اجازه ناصرالدین‌شاه تأسیس شده بود، با شاه بود و اعضای آن از قشرهای متفاوتی بودند؛ مثلاً هم دانش‌آموختگان دارالفنون از طبقه متوسط شهری بودند و هم کسانی چون شاهزاده جلال‌الدین میرزا قاجار. مرام این انجمن ریشه در آموخته‌های ملکم از آموزه‌های سیاسی-اجتماعی اروپای قرن نوزدهم خصوصاً انقلاب فرانسه داشت؛ آموزه‌هایی چون لیبرالیسم و اومانیسیم. به‌رغم تمهیدات ملکم موج مخالفت خیلی سریع برخاست. گرچه تشکیلات و سازمان‌دهی داخلی فراموش‌خانه برگرفته از آن لژهای فراماسونری در اروپا بود، فراموش‌خانه ملکم هیچ ارتباطی با محافل فراماسونری اروپا نمی‌داشت.

در دوره محمدرضا پهلوی برخلاف دوران رضاشاه با گسترش روابط سیاسی با غرب به‌خصوص انگلستان، لژهای فراماسونری فراوانی در ایران تأسیس شد. این جمع‌ها بعد از انقلاب اسلامی تعطیل شدند و برخی از اعضای آن تحت تعقیب قرار گرفتند و بسیاری از آنان از ایران به مقاصد مختلف مهاجرت کردند و افسانه‌های زیادی که درباره آنها در محافل گفته می‌شد، بیشتر و بیشتر شد. در دهه پنجاه افسانه‌هایی که حول فراماسونرها گفته می‌شد، بی‌هیچ معیار و استنادی وارد کتاب‌ها می‌شد. کتاب‌هایی که خریداران زیادی نیز داشتند و علاقه درباره نگارش و خوانش آثاری درباره فراماسونری پس از پیروزی انقلاب نیز تداوم یافت. تا جایی که حجم عظیمی از آثار در مورد فراماسونری موجود است که بنا به قولی به چهار هزار کتاب و هزاران مقاله می‌رسد. بیشترین این نوشتارها نیز جنبه غیرپژوهشی و مبالغه‌آمیز دارند. بی‌بی‌قیدوشرط از فراماسونری دفاع می‌کنند یا آنها را فرصت‌طلب و عامل انواع صدمات به جامعه می‌دانند. در ایران فراماسونری تشکیلاتی اشراف‌منش‌تر و مخفیانه‌تر داشته است و به همین سبب در ایران فراماسونری در مقایسه با غرب بسیار بیشتر آماج نظریه‌های تئوری توطئه بوده است.

البته پیری‌راه نیست اگر بگوییم که فراماسونرها به واسطه ویژگی‌هایی که داشته‌اند، برای علاقه‌مندان به تئوری‌های توطئه جذاب بوده‌اند و تئوری‌های توطئه بیشماری در طول مدت‌ها به آنها زده شده است. در ایران نیز اسماعیل راین، نویسنده‌ای بود که به این فضای غبارآلود

هادی کشاورز روزنامه‌نگار

فراماسونری و فراموش‌خانه، دو کلیدواژه افسانه‌ای و رازآمیز تاریخ دوره جدید ایران است. تاریخی که از دوره ناصری آغاز شده و تا پیروزی انقلاب اسلامی تداوم دارد. فراماسونری که سابقه‌ای فراتر از تاریخ ایران و یکی از مسائل تاریخ عمومی جهان است، در ایران در پیوند با انجمن‌های سری در دوره پیش از پیروزی نهضت مشروطه معنا یافته است. اما فراماسونری چیست و چگونه در جهان گسترش یافت؟ فراماسونری در اصل به سازمان‌های برادری پراکنده و مستقل گفته می‌شود. این کانون‌ها یک سازمان واحد نیستند و مرکز خاصی در جهان ندارند که آن را ریاست کند. ریشه‌های کهن این کانون‌ها در اروپای غربی است. به عضو فراماسونری، فراماسون یا ماسون می‌گویند. این واژه خاص به همین صورت به زبان‌های دیگر مانند ترکی استانبولی و فارسی انتقال یافته است. پایه‌ها یا درجه‌های فراماسونری و سیستم رتبه‌بندی آن از سه رتبه اصناف پیشه‌وری قرون وسطی گرفته شده، شامل کارآموز یا مبتدی، رفیق یا همکار و استاد ماسون. این درجه‌ها توسط پیشه‌وری یا لژ آبی فراماسونری ارائه می‌شود. درجه‌های بیشتری نیز هستند که بر اساس قلمروی حاکمیت و محلّیت متفاوتند. اما در ایران تاریخ فراماسونری یا همان فراموش‌خانه چگونه تکوین پیدا کرده است؟

همان‌طور که ذکر شد، فراموش‌خانه عنوان معادلی است که به‌خصوص در دوران قاجار در ایران به فراماسونری داده می‌شود. نخستین ایرانی صاحب مقامی که به عضویت فراماسونری وابسته به انگلستان درآمد، میرزا عسگرخان ارومی افشار سفیر فوق‌العاده فتحعلی‌شاه قاجار در دربار ناپلئون بناپارت بود. او در ۲۴ نوامبر ۱۸۰۸ در لژ که مادر همه لژهای اسکاتلند در کشور فرانسه بود، پذیرفته شد. دومین فراماسون ایرانی میرزا ابوالحسن خان ایلچی است که ۲۵ سال وزیر خارجه ایران در زمان فتحعلی‌شاه بود. میرزا ابوالحسن خان در ۱۵ ژوئن ۱۸۱۰ در انگلستان به عضویت فراماسونری درآمد. اما میرزا ملکم خان ناظم‌الدوله، نخستین انجمن‌نویس سیاسی اجتماعی ایران را در سال ۱۲۲۸ خورشیدی برابر با ۱۸۵۹ میلادی بنیان‌گذار و آن را